

“ORTANIN SOLU” DÜŞÜNÇESİNDE KEMALİZM

KEMALISM IN “LEFT OF CENTER” THOUGHT

İhsan Ömer ATAGENÇ*

Özet

Türk siyasal hayatının 1960'lı yıllara damgasını vuran en önemli gelişmelerden bir tanesi ülkenin kurucu ideolojisinin temsilcisi olan CHP'de yaşanan değişim ve dönüşüm sürecidir. 27 Mayıs askeri müdahalesinin ardından gelişen süreçte sol siyasetin artan etkisi CHP'nin de bu dönüşüme dahil olmasını beraberinde getirmiştir. CHP açısından 27 Mayıs sonrası dönem yeni bir sürecin başlangıcına da işaret etmektedir. Siyasal olarak sol bir söyleme sahip bu dönemdeki değişimin adı “Ortanın Solu” olarak tanımlanmıştır. “Ortanın Solu”, CHP'nin Avrupa merkezli bir sosyal demokrasi düşüncesi ile daha yakın ilişki kurmasını sağlamıştır. Sosyal demokrasi söyleminin geleneksel sola karşı eleştirel tutumu CHP'yi de etkisi altına almıştır. “Ortanın solu” düşüncesi, “radikal” olarak tarif edilen ve daha çok SSCB eksenli bir sosyalizm siyasetine alternatif olmayı amaçlamıştır. Avrupa solu içindeki Stalinizm eleştirilerinin Türkiye'deki yansıması olarak görebileceğimiz “Ortanın Solu” düşüncesi benzer bir biçimde Türkiye tarihine de eleştirel bir perspektiften bakmıştır. Tek parti dönemi ve Kemalizm de bu eleştirilerin merkezinde yer almaktadır. Kemalizm'in sosyalist sol içinde tartışılmaya başlandığı bu dönemde CHP de bu tartışmalara dahil olmuştur. Asya Tipi Üretim Tarzı (ATÜT) tartışmaları aracılığı ile merkezîyetçilik ve bürokrasi üzerine pek çok eleştiri getirilmiştir. Kurtuluş Savaşı ve tek parti dönemi de bu eleştiri sürecine dahil edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: CHP, Ortanın Solu, Sosyal Demokrasi, Tek Parti Dönemi, Kemalizm

Abstract

One of the most important developments that marked the Turkish political life in the 1960s was the process of change and transformation in the RPP, the representative of the constitutive ideology of the country. The growing influence of left-wing politics in the process after the coup d'etat of 27th May has also drawn the RPP into this transformation. From the perspective of the RPP, the post-May 27th period also marked the beginning of a new process. The change in this period, which was characterised by a left-wing discourse in

---

* Dr. Öğr. Üyesi, Kırklareli Üniversitesi İ.İ.B.F. Uluslararası İlişkiler Bölümü, atagencomer@yahoo.com.

political terms, was called "Left of the Center". The idea of "Left of the Center" enabled the RPP to easily get in touch with the idea of European type social democracy. The critical approach towards the traditional left embraced by the discourse of social democracy also influenced the RPP. The idea of "Left of the Center" aimed to be an alternative to an understanding of socialism based on the experience of USSR. The idea of "Left of the Center", which can be seen as a reflection of criticism towards Stalinism within the European left, had a very similar critical perspective on Turkish history. The single-party period and Kemalism were located at the center of these criticisms as well. In this period in which Kemalism has become a subject of discussion among socialist left-wing circles, the RPP also involved into these debates. In these debates, centralism and bureaucracy drew many critics via discussions on Asiatic Mode of Production (AMP). The Independence War and the single-party period were also included in this criticism.

Keywords: *the RPP, the Left of the Center, Social Democracy, the Single-party Period, Kemalism*

Giriş

27 Mayıs sonrası süreçte Türkiye siyasetinin ciddi bir dönüşümden geçtiği söylenebilir. Bu dönüşüm sürecinden ülkenin kurucu ideolojisinin sahibi olan CHP de etkilenmiştir. II. Dünya Savaşı sonrası süreçte başlayan dönüşüm 1960'lı yıllar itibariyle farklı bir noktaya doğru evrilmiştir. 27 Mayıs ile birlikte gelen sol dalganın tesiri altında gerçekleşen bu dönüşüm içinde CHP'nin siyasal pozisyonu ilk defa sol kavramı içinde tanımlanmaya başlamıştır. 1960'lı yılların ikinci yarısında gündeme gelen "Ortanın Solu" kavramı ise gerek o dönemin dış politik gerekse iç politik gelişmelerini yansıtabilmek açısından oldukça açıklayıcıdır. CHP'nin dış ve iç siyasal gelişmelere karşı denge kurma çabası partinin yeni yöneliminin belirlenmesinde etkili olmakla birlikte bu yeni yönelim partinin geleceğini de doğrudan ilgilendirmiştir. Ortanın solu ile başlayan yeni yönelim, kökenlerini Kemalizm'den almasına rağmen, Tek Parti dönemi ve Atatürk'e yönelik eleştirel bir süreci de beraberinde getirmiştir.

1. Tarihsel Süreç İçinde "Ortanın Solu" Düşüncesinin Ortaya Çıkışı

27 Mayıs 1960 askeri müdahalesinin ardından Türkiye siyasetinin ciddi bir dönüşüm yaşadığını söylemek mümkün olacaktır. Bu dönüşüm ise esas itibariyle sol-sosyalist fikirlerin etki alanını genişletmesinde görülmektedir. 1961 Anayasası'nın getirdiği temel hak

ve özgürlükler içinde geçmiş döneme görece ortaya çıkan özgür siyasal ortam solun kendine yeni bir mecrada gelişmesini de beraberinde getirmiştir. Gerek CHP gerekse DP dönemlerinde siyasal arenada kendisine yer bulamayan sol, 27 Mayıs sonrası dönemde nispeten daha özgür bir ortamda kendisini ifade edebilme şansı yakalamıştır. Üniversitelerden sendikalara kadar oldukça geniş bir yelpazede örgütlenme fırsatı bulan sol bu bağlamda tabanda genişleme imkanına sahip olmuştur. Üniversite ve sendikaların yanı sıra mecliste temsil hakkına sahip ilk sosyalist parti sıfatına sahip olan Türkiye İşçi Partisi'nin (TİP) kurulması ve döneme damgasını vuracak olan 1960'lı yılların önde gelen entelektüellerinin yer aldığı Yön Dergisi'nin ortaya çıkışı da solun giderek daha da güç kazanmasını sağlamıştır.¹ Gerek yazılı basında, gerek meydanlarda gerekse üniversitelerde gücünü giderek artıran solun mevcut siyasal ortamı da önemli ölçüde etkilediği görülecektir. Bu süreçten en çok etkilenen siyasal parti de hiç şüphesiz CHP olmuştur.

CHP, 27 Mayıs sonrası iç siyasette -yaklaşık 1.5 yıl süren Milli Birlik Komitesi döneminin ardından- iktidar konumunda olmasına rağmen 1965 yılına gelinen süreçte tabandaki farklı eğilimlere cevap vermekten uzak olması partinin kendi içinde bir sorgulanma sürecinin başlamasına sebep olmuştur. Özellikle de gençlerin partideki gidişata karşı TİP saflarında daha çok yer almaya başlaması ve eylemsellik sürecinde parti yönetimine karşı aldıkları mesafe CHP'yi büyük bir dinamik kadrosunu kaybetme tehdidi ile karşı karşıya bırakmıştır. Belirli ölçülerde CHP'ye alternatif olarak ortaya çıkan TİP'in yükselişi ise CHP'yi tedirgin etmiş ve mevcut konumunu gözden geçirmesine sebep olmuştur.² 1965 seçimlerine gidilen ortamda CHP'nin kendisine yeni bir siyasal alan yaratmak için mevcut politik pozisyonunu güncellediği bir süreç ortaya çıkmıştır. Bu sürece de CHP kanadı “Ortanın Solu” adını vermiştir.³ Ortanın solu siyasetinin ortaya çıkışındaki içsel etkenlerinin yanı sıra bir de bu sürecin dışsal etkenlerinin de incelenmesi gerekmektedir. 27 Mayıs'ın görece siyasal özgürlük ortam içinde faaliyetlerini devam ettiren CHP açısından dış politika ile ilgili gelişmeler hem partiyi hem de bir bütün olarak ülkeyi

¹ Mustafa Şener, *Türkiye Solunda Üç Tarz-ı Siyaset: Yön, MDD ve TİP*, Yordam Kitap, İstanbul 2010, s. 76.

² Hakkı Uyar, *İki Darbe Arasında CHP 1960-1971*, Doğan Kitap, İstanbul 2017, s. 175.

³ Alev Coşkun, *Cumhuriyet Halk Partisi ve Demokratik Sol*, Tekin Yayınevi, İstanbul 1978, s. 39.

bir kriz noktasına sürüklemiştir. Jüpiter Füzeleri⁴ ile ortaya çıkan kriz ve üzerine Kıbrıs'ta 1963 yılının Noel gecesinde meydana çıkan çatışmalar ve adadaki Türklere yönelik gerçekleştirilen tedhiş faaliyetleri ile birlikte Türk-Amerikan ilişkilerinde gerilimin tırmandığı görülmektedir. Kıbrıs'ta cereyan eden olayların akabinde Türkiye'nin askeri müdahale girişiminin ABD tarafından "Johnson Mektubu"⁵ ile engellenmesi ile birlikte Türkiye, ABD ile gerilen ilişkilerin tartışmaya açılmasını sağlamıştır. Bu tartışma ortamında Türkiye solu oldukça sert çıkışlar yapmışlar ve gerilen ilişkiler sonucunda Türkiye'nin NATO'dan ayrılmasına ve Amerikan üslerinin kapatılmasına varacak kadar radikal çözümler üretmişlerdir.⁶ 1965 seçimlerine gelinen süreçte CHP'nin dış politikada yaşanan bu krizlere karşılık olarak böylesi radikal çözümlere itibar etmediğini ifade etmek gerekir. Ancak ABD ile ilişkilerin gerilmesine karşılık CHP, Avrupa ile bütünleşme yolunu tercih etmiştir. Başka bir ifadeyle Türk dış politikasının ana eksenini korumak suretiyle Avrupa üzerinden bir esneklik arayışı içine girilmiştir. Türkiye'nin AET'ye başvuru süreci de böylesi bir döneme denk gelmektedir.⁷

CHP iktidarının Avrupa ile yakınlaşması yeni bir alternatifin ortaya çıkışının da göstergesi olmuştur. "Ortanın solu" olarak tarif edilen bu alternatif yaklaşımın dış politika boyutu da böylesi bir zeminde şekillenmiştir. CHP, Johnson Mektubu sonrası süreçte dış politika solun NATO üyeliğinde ayrılmaya kadar varan gelişen tartışma ortamına dahil olmamıştır. CHP kanadında dış politika ile ilgili radikal çözüm önerileri bulmak oldukça zordur.⁸ Bu bağlamda dış politika mevcut durumun devamından yana olan bir CHP görmek mümkündür. Batı dışı herhangi bir tercihin CHP dış politikasına yansımadığını ifade etmek gerekir. Gerek SSCB kampına gerekse Üçüncü Dünyacı perspektife karşı CHP her daim mesafesini korumuştur. Hatta CHP'nin bu dönemdeki dış politikasında "Komünizmle mücadele" fikrinin

⁴ Faruk Sönmezoğlu, II. Dünya Savaşı'nda Günümüze Türk Dış Politikası, Der Yayınları, İstanbul 2006, s. 66.

⁵ Sönmezoğlu, *a.g.e.*, s. 72.

⁶ Feroz Ahmad, *Modern Türkiye'nin Oluşumu*, Çev. Yavuz Alogan, Kaynak Yayınları, İstanbul 2012, s. 169.

⁷ Ömer Göksel İşyar, *Karşılaştırmalı Dış Politikalar: Yöntemler-Modeller-Örnekler ve Karşılaştırmalı Türk Dış Politikası*, Dora Yayınları, Bursa 2013, s. 230.

⁸ Altuğ Koç, *CHP'de "Ortanın Solu" Söylemi ve 1965 Seçimleri*, Dezanj Yayınları, İstanbul 2014, s. 118.

etkilerini SSCB eleştirisi⁹ ve kendi dışındaki solun demokratik olmama ve tutuculuk ile itham edilmesi¹⁰ vb. örnekler CHP’nin siyasal yönelimlerinin Batı’nın perspektifinde hatta onun içinde yer aldığını kanıtlar niteliktedir.

Öte yandan Batı bloğu içindeki varlığını devam ettirmek isteyen bir dış politika Batı’da Avrupa’yı daha ön plana çıkartan bir noktada tavır almıştır. Başka bir deyişle Batı içinde kendisine yeni bir denge noktası bulmaya gayret etmiştir. Avrupa ile yaşanan bu yakınlaşma süreci ise partinin siyasal konumlanışında önemli bir yere sahiptir. Zira Ortanın Solu siyaseti ortaya çıkarken yalnızca iç siyasal gelişmeler değil, dış siyasal gelişmeler de hatırı sayılır bir yere sahiptir. CHP’nin Avrupa merkezli dış politika siyaseti partinin de Avrupa merkezli siyasal bir evrim geçirmesini beraberinde getirmiştir. CHP’nin sol kimliğinin daha belirgin hale geldiği bu dönemde “sosyal demokrasi” kimliği ön plana çıkmıştır.¹¹

Avrupa tipi bir sosyalizm olarak tarif edilebilecek olan “sosyal demokrasi” kimliği ise CHP’nin ne Batı’nın ne de solun dışında bir alternatif geliştirmek istediğinin de bir göstergesidir. CHP dış politika Batı içi bir yaklaşımı benimserken siyasal yönelim olarak da sol içi bir yaklaşımı kendisine uygun bulmuştur. Siyasal anlamda Batı ile solun kesişim kümesinde ise sosyal demokrasinin bulunduğunu belirtmek gerekmektedir. CHP’nin yeni dönemi açısından en sembolik olay ise partinin Sosyalist Enternasyonal’e üyeliği olmuştur. “Sosyalist Enternasyonal” ise evrensel nitelikte bir yapı değil, Avrupa ile SSCB arasında sosyalizm üzerinde yaşanan tartışmalar sonucu ikiye bölünen daha geniş bir yapının Avrupa merkezli yeni oluşumudur.¹²

CHP’nin bu dönüşümü elbette mutlak bir değişim olarak değil bir başlangıç noktası olarak görmek gerekmektedir. Zira CHP’nin sosyal demokrasi ile ilişkisi 1960’lı yıllardan itibaren tam anlamıyla Avrupa tipi değil Avrupa tipi gibi olmaya çalışan Türkiye tipi bir sosyal demokrasi örneğine daha yakın olarak ifade edilebilir. Bunun en belirgin örneği de kavramın içinde saklı olduğu düşünülebilir. “Ortanın Solu” kavramının Türkiye’ye özgü niteliğini gösteren en önemli

⁹ Bülent Ecevit, *Ortanın Solu*, Üçüncü Baskı, Ulusal Basımevi, Ankara 1966, s. 27., Suna Kili, *1960-1975 Döneminde Cumhuriyet Halk Partisinde Gelişmeler*, Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 1976, s. 213.

¹⁰ Bülent Ecevit, *Demokratik Sol*, İş Bankası Yayınları, İstanbul 2010, s. 33, 99-101.

¹¹ Yunus Emre, *CHP, Sosyal Demokrasi ve Sol. Türkiye’de Sosyal Demokrasinin Kuruluş Yılları (1960-1966)*, İletişim Yayınları, İstanbul 2015, s. 96.

¹² Emre, a.g.e., s. 24.

hususlardan birisi CHP'nin mevcut tarihsel ve siyasal birikiminin partiye kazandırdığı güçle doğru orantılı olarak siyaset yapmanın getirdiği nitelikten kaynaklanmaktadır. Başka bir ifadeyle Türkiye'de resmi ideoloji mertebesinde ifade edilen Kemalizm'in çıkış noktasındaki tarihsel ve siyasal birikimi CHP bütünüyle sahiplenmektedir. 1960'lı yıllar itibariyle Kemalizm'in siyasal alanın genelinde sahip olduğu etki CHP'nin dönüşüm sürecini de yakından etkilemektedir. Kemalizm, 27 Mayıs sonrası süreçte Türkiye'de solun üzerinde halen belirgin etkiye sahiptir. Dönemin en önemli akımlarına bakıldığı zaman (TİP, Yön, MDD) Kemalizm'in ne derece etkin olduğu daha net bir biçimde ortaya çıkacaktır.¹³ Bu bağlamda "Ortanın Solu" kavramının oluşum sürecinde partinin genel anlamda Kemalizm'le ilişkisinde bir süreklilik olduğunu ifade etmek gerekir. Daha doğrusu bu dönemin CHP'sinde Kemalizm'in belirleyici rolüne vurgu yapmak gerekmektedir. Bu ilişkiyi sağlayan en önemli hususlardan biri de İsmet İnönü'nün halen partinin lideri konumunda olmasıdır. Ortanın solu, CHP'nin tarihsel gelenekleri ve Ecevit önderliğindeki genç kadronun "dönüşüm" ihtiyacı arasındaki sıkışıklıkta ortaya çıkmıştır.

2. "Ortanın Solu" Düşüncesinin Evrensel Kaynakları

"Ortanın Solu" düşüncesi esas itibariyle CHP'nin ülkenin o dönemdeki ihtiyaçları dahilinde oluşturulmaya çalıştığı bir siyasal çözümün adıdır. Bu bağlamda da kendine has "yerli" bir dilinin olduğunu ifade etmek gerekir. Ancak oluşturulmaya çalışılan bu yerli dilin dünya genelinde etkisini sürdüren evrensel bir karşılığı olduğunu da ifade etmek gerekir. Başka bir deyişle Ortanın solu, doğrudan evrensel bir ideolojinin Türkiye'ye uyarlaması olarak görülmemelidir. Ancak ortaya çıkış koşulları ve söylemler itibariyle çeşitli yakınlıkların kurulduğu da bir gerçektir. Ortanın solu, Türkiye'de sosyal demokrasi kavramının gelişimi ve yaygınlaşmasının önemli bir aşamasını teşkil etmektedir. Bu durum ise Ortanın Solu kavramı ve sosyal demokrasi kavramları arasındaki yakınlık ile ilgilidir. Sosyal demokrasinin ortaya çıkış ve döneme dair siyasal pozisyonu pek çok açıdan CHP'nin dönüşümü ile çeşitli benzerlikler göstermektedir.

Sosyal demokrasi, esas itibariyle 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Avrupa'da etkisi göstermeye başlayan bir fikir akımıdır. İsveç ve Almanya ise bu fikir akımının iki başat ülkesi olarak göze

¹³Gökhan Atılğan, "Türkiye Sosyalist Hareketinde Anti-Emperyalizm ve Bağımsızlıkçılık (1920-1970)", *Modern Türkiye'de Siyasal Düşünce: Sol*, Ed. Murat Gültekinçil, Cilt 8, İletişim Yayınları, İstanbul 2007, s. 681.

çarpmaktadır.¹⁴ Ancak çalışmanın konusu açısından esas olarak incelenecek dönem meselenin bir krize doğru sürüklendiği ve sosyal demokrasinin süreç içinde siyasal konumunu daha net bir şekilde belirlediği I. Enternasyonal sonrasında bölünmeye doğru giden süreçtir.¹⁵ Ekim Devrimi ile birlikte SSCB'nin kuruluşu, Enternasyonal'de çözülemeyen sorunların fitilini ateşlemiştir. Marksizm'in Avrupa'daki etki alanının oldukça geniş olması ve bunun yanı sıra siyasal hareketliliğin oldukça yoğun bir coğrafya olmasına karşılık sosyalist devrim olarak tanımlanabilecek ilk dönüşümün Çarlık Rusyası topraklarında gerçekleşmesi, Bolşeviklerin sosyalizm üzerindeki söz hakkını süreç içinde daha da pekiştirmiştir. Ancak gerek I. Dünya Savaşı koşulları gerekse savaş sonrası dünyanın yeniden biçimlenmeye başlaması sosyalizm perspektiflerinin farklılaşmasını da beraberinde getirmiştir.¹⁶

Bolşevikler “emperyalizm” teorisi ile birlikte Avrupa'yı hedef alırken Avrupa'da sosyalizm içinde yaşadıkları ülkelerin küresel hedeflerine karşı daha sessiz kalmıştır. SSCB'nin çatışmacı ve saldırgan yönelimlerine karşı Avrupa, mevcut iktidarlarla uyumlu ve barışçıl bir devrim anlayışını tercih etmiştir. Bu farklılıklar ise dünyada sosyalizmin temsil edildiği çatı olan Enternasyonal'in ikiye ayrılmasına neden olmuştur.¹⁷ Bu bölünme süreci Avrupa'da II. Enternasyonalin devamı olarak, SSCB'de ise III. Enternasyonal olarak şekillenmiştir. CHP'nin 1976 yılında üye olduğu Sosyalist Enternasyonal, Avrupa sosyal demokrasisi ve Sovyet sosyalizmi arasında ortaya çıkan kriz sonucunda bölünen bir mirasın Avrupa'daki yansımalarını ifade etmektedir. CHP, Ecevit'in başlangıçtaki tedbirli ve yerli bir demokratik sol inşa etme amacının ötesine geçerek Avrupa sosyal demokrasisinin resmi organizasyonuna dahil olmuş ve bu tartışma sürecinde resmen bir taraf haline gelmiştir. CHP'nin Sosyalist Enternasyonal üyeliği, Türkiye'de sosyal demokrasi kavramının daha geniş kitleler tarafından benimsenmesi ve yaygınlaşmasını sağlayacaktır.

---

¹⁴ Haluk Özdalga, *Sosyal Demokrasinin Kuruluşu*, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara 2001, s. 8.

¹⁵ Sadun Emrealp, *Sosyal Demokrasi'den “Sosyal Demokrasi”ye...*, Afa Yayınları, İstanbul 1991, s. 37.

¹⁶ Geoff Eley, *Demokrasiyi Kurmak: Avrupa Solunun Tarihi 1850-2000*, Çev. Ahmet Yiğit Güney, Doruk Yayınları, İstanbul 2008, s. 412-418.

¹⁷ Eley, *a.g.e.*, s. 293.

Bu bölünmenin miras bıraktığı en önemli hususlardan biri sosyalizme nasıl gidileceğine yönelik olarak yapılan yöntem tartışmasıdır. SSCB savaşı öncelerken, Avrupa barışçıl yollardan bir sosyalist devrim inşa etme ilkesinde oldukça ısrarcıdır. Barışçıl yoldan kasıt ise ihtilal yoluna başvurulmadan parlamenter demokratik bir sistem içinde sosyalizm hedefi içinde çalışmaktır. Kendi ulusal sınırları içinde çekilerek evrensel iddialardan ülkesel gündemlere doğru dönüşen bir siyasete sahip olan sosyal demokrasi çareyi dünya devriminde değil ülkelerindeki seçimlerde oy kullanmakta aramaya başlamışlardır.¹⁸

Cem, dönemin sosyal demokrasi anlayışını incelerken çeşitli özelliklere vurgu yapmıştır. Bu özelliklere bakıldığı zaman ise Avrupa’da sosyal demokrasinin Sovyet sosyalizminden ne denli farklı olduğu da büyük ölçüde ortaya çıkmaktadır. Buna göre sosyal demokrat partiler iç siyasal gelişmeler bağlamında her ne kadar işçi sınıfı siyaseti içinden gelseler dahi burjuva demokrasisini benimsemiş partilerdir. Burjuva devriminin getirisi olan parlamenter demokrasinin varlığını devam ettirmek isteyen sosyal demokrasi, işçi sınıfının da sürece dahil olması ile birlikte demokrasi kavramını daha zengin bir içerikten okumaktadır. Bunun yanı sıra ekonomide özel sektöre karşı olumsuz bir tutum benimsenmemektedir. Kimi zaman dönemin ekonomik koşulları gereği çeşitli alanlarda kamulaştırma politikalarına destek verilmiş olsa da sosyal demokrasi özü itibarıyla piyasa mekanizmalarını ve serbest ekonomiyi reddetmemektedir.¹⁹ Buna bağlı olarak sosyal demokrasi kuruluş döneminde devletleştirme adı altında gerçekleşen faaliyetler ile arasına mesafe koyarak iktisadi politikalarını daha çok refah devleti kavramı çerçevesine çekmiştir. Otto Bauer döneminde Austro-Marksizm olarak tanımlanan yeni yorumun kendisi nispeten daha ılımlı bir politika ortaya koymasına rağmen demiryolları, madenler ve ağır sanayinin devletleştirilmesine yönelik bir programı benimsemektedir. Ancak 1950’li yılların ortalarından itibaren “devletleştirme” ile ilgili vurguları daha muğlak bir “kamu yararı” başlığı altında yumuşatılmış ve ilgi daha çok “refah devleti” ve “tam istihdam” kavramlarına yönelmiştir.²⁰

Sosyal demokrasinin bu dönemde başka bir özelliği de toplumu dönüştürme kavramından “toplumla uzlaşma” kavramına doğru bir

¹⁸ Emrealp, *a.g.e.*, s. 121.

¹⁹ İsmail Cem, *Sosyal Demokrasi ya da Demokratik Sosyalizm Nedir, Ne Değildir*, İş Bankası Yayınları, İstanbul 2010, s. 7.

²⁰ Emrealp, *a.g.e.*, s. 98.

geçiş yaşamadır. Toplumla uzlaşma kavramı ile ifade edilmek istenen husus esas itibariyle mevcut sistemler uzlaşmanın yollarını aramaktır. Sosyal demokrasi bu dönemde işçi sınıfının geleceği üzerinden şekillenen katı bir sınıf siyasetini bir tarafa bırakmış, daha geniş emekçi kitleler ve küçük burjuvaziyi de kapsayacak biçimde etki alanını genişletmek istemiştir. Bunun yanı sıra sosyalist dönüşüm tasarımı rafa kaldırılarak kapitalizmin istikrarı daha temel bir gündem maddesi haline gelmiştir. Sosyal demokrasi, Soğuk Savaş döneminin koşullarına uygun bir biçimde kapitalizmin yarattığı siyasal ve iktisadi düzen içinde kendisine daha korunaklı bir yer arama çabası içinde girmiştir.²¹

Sosyal demokrasinin bu dönüşümü, dönemin dış politik gelişmeleri ile de yakından ilgilidir. Dünyanın iki büyük kampa ayrıldığı bu dönemde, zaten daha öncesinden parçalanmış olan sosyalist kampın Avrupa ayağı, Batı'nın güvenlik şemsiyesi altındaki yerini almıştır. Avrupa sosyal demokrasisini yaratan ülkelerin hemen hemen hepsinin NATO'ya üye olması, sosyal demokrasinin yeni söylemlerinin daha keskin bir anti-Sovyetik dile dönüşmesini de beraberinde getirmiştir. Sosyal demokrasi artık Soğuk Savaş sürecinde daha keskin bir taraftır. Sosyal demokrasinin NATO şemsiyesi altına girmesi, yukarıda bahsedilen dönüşüm daha hızlı bir biçimde gerçekleşmesini de sağlamıştır.²² Bu dönüşüm sürecinin de anahtar kelimesi uyum olacaktır. Zira sosyal demokrasi süreç içinde çatışmacı, sınıf siyasetinde katı bir tutum sergileyen, mevcut döneme göre daha sekter denilebilecek bir siyaset yürütürken, 1950'li yıllara geldiği zaman Batı'nın siyasal, iktisadi ve askeri güvenlik organizasyonu içinde pozisyonunu korumaya çalışan bir görüntü sergilemektedir. Bu tercih ise sosyal demokrasiyi sistemin ana unsurları ile uyumlu bir noktada siyaset yapmaya sürüklemiştir. Artık esas mesele sistemi dönüştürmek değil, sistemi en demokratik ve özgürlükçü bir ortamda ıslah edebilmektir. Bu da bir anlamda sosyal demokrasinin devrimcilikten reformizme doğru kaydığını göstermektedir.

Soğuk Savaşın ideolojik dili ise Avrupa sosyal demokrasisine anti-Stalinizm olarak yansımaktadır. SSCB'nin Doğu Avrupa ülkelerine yönelik olarak gerçekleştirdiği müdahaleler ile daha sertleşen bu dil, Avrupa'da mücadelenin kapitalizmden büyük ölçüde SSCB'ye karşı doğru dönüşmesini sağlamıştır. Artık Avrupa açısından ana gündem bölgeyi “Sovyet işgalinden” kurtarmaktır. Demokrasi ve özgürlüğün

---

²¹ Emrealp, *a.g.e.*, s. 104.

²² Cem, *a.g.e.*, s. 7-8.

yeniden tesis edilmesi, SSCB'nin bölgedeki faaliyetlerinin son bulması ile gerçekleşecektir. Macaristan ve Çekoslovakya gibi iki sembol karşı çıkış Avrupa'da sosyalizminin de dönüşümüne büyük ölçüde katkı sunmuştur.²³ Avrupa'da sosyalizm 1935 yılında Komintern'in kabul ettiği bir karar doğrultusunda sosyalizme giden yolda kendi yöntemlerini belirleme kararı almışlardır. "Avrupa komünizmi" aldı altına ortaya çıkan bu yeni yönelim Batı Avrupa'nın kendine has bir komünizm ve sosyalizm anlayışı olduğunu ortaya koymaktadır.²⁴

3. Türkiye'ye Özgü "Sosyal Demokrasi": Demokratik Sol

Sosyal demokrasi kavramının Türk siyasal hayatına girmesindeki en önemli rollerden biri hiç şüphesiz Bülent Ecevit liderliğindeki CHP'ye aittir. Gerçi kavramın ideolojik anlamda belirginleşmesi ve sosyal demokrasinin Türk siyasal hayatına girişinde Haluk Özdalga'nın önemli bir rolü olsa da Ecevit'in liderlik sürecinin kavramın yayılmasındaki etkisi göz ardı edilmemelidir.

Sosyal demokrasinin Türk siyasal hayatına belirgin bir biçimde girişi "Demokratik Sol" kavramı ile gerçekleşmiştir. "Ortanın Solu" kavramı ile başlayan hareket ve bu isimle anılan bir siyasal proje kendisine yeni açılımlar yapma ihtiyacı hissetmiş ve yeni kavramları partinin gündemine almıştır. 1972 yılındaki tarihi kurultayda Bülent Ecevit'in İnönü'ye karşı kazandığı yarış demokratik solun parti içinde iktidara gelmesinin ilk adımı olarak ifade edilebilir. CHP'nin 1974 yılında toplanan Tüzük Kurultayı'nda "Demokratik Sol" teriminin kabul edildiği görülecektir.²⁵ Bu kavramın kullanılmasının nedenleri üzerinde durulacaktır. Fakat öncelikle Bülent Ecevit'in bu kavramı neden tercih ettiğine dair açıklamasına bakmak gereklidir:

"Demokratik Solu tercih edişimizin nedenleri vardır. Bir kere yıpranmamış, yozlaştırılmamış bir terimdi, fazla kullanılmamıştı. Onun için, kastettiğimiz, güttüğümüz anlamı o terimin içinde biz verebilecek durumdaydık".²⁶

Ecevit'in bu ifadesinden ilk olarak mevcut Türk siyasetinde yeni kavramlar kullanılması gerektiği sonucu çıkarılmaktadır. Yıpranmamış ve yozlaştırılmamış değerlendirmesinin kendisi başlı başına bir eleştiri düzlemi oluşturmaktadır. Ecevit, kendi siyasal pozisyonuna yeni

²³ Eley, a.g.e., s. 755.

²⁴ Emre, a.g.e., s. 44.

²⁵ Coşkun, a.g.e., s. 40.

²⁶ *Demokratik Sol Düşünce Forumu*, Kalite Matbaası, Ankara 1974, s. 6.

kavramlar ararken iki önemli hareket noktası olan Atatürk’e ve sola ait değerler ölçeğinde bir yeni söylem arayışı içindedir. Ancak her ikisinin de doğrudan kullanılmadığına şahit olunacaktır. Ecevit’in 1970’li yıllara damgasını vuran önemli kitaplarından biri olan “Atatürk ve Devrimcilik” adlı çalışması bu konuda oldukça örnekler metinler içermektedir. Ecevit, “Ortanın Solu” üzerinden yükselen demokratik sol dalganın iki önemli hareket noktası olan Atatürk ve sol değerlere dair dönemin siyasal gelişmeleri içinde önemli eleştiriler sunmuştur.

Bu çalışmanın en belirgin özelliği gerek Atatürk’ün gerekse de devrimci bir duruşun savunulabilmesi için bu kavramlar üzerinden hareket eden pek çok siyasal çevreyi temelden eleştirmesidir. Kitabın ikinci bölümünün başlığı “Sürekli Devrimcilik” başlığı adını taşımaktadır. Bu bölümde esas olarak incelenen husus, Atatürk’ün devrimci mirasını taşıyanların süreç içinde tutuculaşması ve bunun hangi koşullar altında gerçekleştiğidir. Ecevit’in eleştirel tutumu her şeyden önce Atatürk adına yapılan siyaset ile başlamaktadır.²⁷ Diğer eleştiri düzlemi ise sol siyasal çevrelerin devrimcilik iddiası ile yaptıkları siyasetin eleştirisidir. Burada da Ecevit birbirine bağlı iki nokta üzerinden dönemin sol siyasetine yönelik çeşitli eleştirilerde bulunmaktadır. Bunlardan bir tanesi “devrimcilik” adı altında yürütülen siyasetin parlamento dışı çözümlere başvurmak istemesidir. Diğeri de kendisine “devrimci” adı veren yapıların halktan kopuk olmasıdır.²⁸ Bu temel eleştiri düzlemi Türkiye’de “demokratik sol” siyasetin hangi düzleme oturduğu noktasında önemli ipuçları vermektedir. Bülent Ecevit’in kişiliğinde somutlaşan “demokratik sol” kavramı kendisini tanımlarken mevcut “sol” düzlemde nereye ait olduğunu daha belirgin bir biçimde ifade çabası içinde girmiştir.

“Sol” kavramının önüne “demokratik” kavramının tercihi başka bir ifadeyle sahip olduğu sol düşüncenin farklılığını kanıtlayabilmek adına “demokratik” sıfatını kullanma ihtiyacı, üstü örtülü olarak bu kapsamın dışındaki solu “demokrasi” kavramı üzerinden eleştiriye tabi tutmaktadır. Yani solun kendisi demokratik olan ve olmayan sol olarak ikiye ayrılmaktadır. Solun bu biçimde ayrılmasının tarihsel kökenlerine bakıldığı zaman Avrupa’da sosyal demokrasinin Sovyet sosyalizmi üzerinden yaptığı eleştirilere temas etmek mümkün olacaktır. Zira Ecevit, demokratik sol anlayışın ekonomik kökenlerini tanımlarken üretim araçlarının yalnızca devlete ya da yalnızca tekelci sermayeye ait

²⁷ Bülent Ecevit, *Atatürk ve Devrimcilik*, İş Bankası Yayınları, İstanbul 2015, s. 11-16.

²⁸ Ecevit, *a.g.e.*, s. 75-76.

olmasının ülkeyi sol totalitarizme ya da sağ totalitarizme kaydıracağını iddia etmektedir. Ecevit açısından üretim araçlarının tamamının devlet elinde toplanması esas itibarıyla bir grup bürokratin yönetime el koymasına eş anlamlıdır.²⁹

Siyasal olarak da demokratik solu tanımlarken “özgürlükçü demokrasi” kavramını belirgin bir biçimde kullandığı görülecektir. Bu kavramı tanımlarken de o dönemde SSCB’nin hegemonya alanı içinde yer alan çeşitli Doğu Avrupa ülkeleri ve Afrika ülkelerini kastederek bu ülkelerin kendilerine demokrasi adını verdiğini ancak kendi siyasal perspektifi açısından bu rejimlerin demokrasi olarak tarif edilemeyeceğini ifade etmektedir. Ecevit için gerçek bir demokrasi Batı’nın özgürlükçü demokrasisidir.³⁰ Burada yine demokratik sol kavramında olduğu gibi demokrasi kavramının önüne de özgürlükçü sıfatı konularak Avrupa tipi bir sosyal demokrasinin literatürüne uygun bir kategorizasyonun tercih edildiği görülecektir. Bir adım daha öteye gidildiği zaman “demokratik sosyalizm” kavramının da oldukça net bir karşılığı olduğunu görmek mümkün olacaktır. Ecevit döneminin önemli entelektüellerinden ve Ecevit ile uzun süre çalışma fırsatı bulan Ali Nejat Ölçen, “Demokratik Sosyalizme Giriş” başlıklı çalışmasında ilgili kitabın demokratik sol için bir yöntem arayışı olduğundan bahsederek giriş yapmaktadır.³¹

Ecevit’in sosyal demokrasiyi Türk siyasal hayatına dahil ederken kullandığı demokratik sol kavramı, kendisinin bu noktada yerli bir dil kullanmaya çalıştığı şeklinde yorumlanmaktadır. Hatta mevcut siyasal tartışmalar çerçevesinde sosyalizmi ve Marksizm’i çağrıştıracak kavramlardan özellikle uzak durmaya çalıştığı yönündeki tavrı da bu yoruma kanıt olarak sunulmaktadır. Bu tavrın en sembolik örneği de hiç şüphesiz CHP’nin 18. Kurultayı’nın tutanaklarına giren CHP’nin sosyalist olmadığı ve olmayacağı yönündeki ifadelerdir.³² CHP’nin, özellikle de Ecevit’in bu tavrı Türk sağ tarafından tabiri caizse bir takiyye olarak yorumlanmaktadır. Zira Celal Bozkurt, Ecevit ile ilgili yaptığı çalışmasında Ecevit’in esasında sosyalist olduğu ancak ortamın henüz kendisinin sosyalist olduğunu açıklamaya uygun olmadığını

²⁹ Coşkun, *a.g.e.*, s. 52-53.

³⁰ Ecevit, *Demokratik Sol*, s. 32-33.

³¹ Ali Nejat Ölçen, *Demokratik Sosyalizme Giriş*, Ayyıldız Matbaası, Ankara 1976, s. VII.

³² Celal E. Bozkurt, *Kemalizm, Marksizm ve Ecevit*, Boğaziçi Yayınları, İstanbul 1976, s. 388.

belirtmektedir.³³ Benzer bir şekilde Hilmi Perek bir adım daha ileri gidip Ecevit’in siyasal görüşlerine bir isim bulunması gerekiyorsa bunun “Ecevit Sosyalizmi” olarak tanımlanması gerektiği, Ecevit’in sosyalizme dair fikirlerini farklı kavramlarla saklamak istediğini ifade etmektedir.³⁴

Bu tavrı bir takkiye olarak yorumlamak muhtemelen yanlış olacaktır. Oldukça kritik olan bu meseleye daha farklı bir açıdan yaklaşmak gerekmektedir. Ecevit, bu konuda açıktan sosyalizmi savunacak bir siyasal düzlem içinde değildir. Bu noktada Soğuk Savaş sürecinin Türk iç siyasetini ne şekilde etkilediğini dikkate almak gerekir. Bilindiği üzere Soğuk Savaş döneminde ABD-SSCB ikilemine ayrılan bir dünyada Türkiye, ABD ekseninde yerini almıştır. Öte yandan ABD ve SSCB arasındaki ikilem yalnızca iki ülke arasında bir ayrışmayı değil, bu iki ülkenin siyasal olarak temsil ettiği siyasal değerler arasındaki bir ayrışmayı da beraberinde getirmiştir. Soğuk Savaş dönemindeki ayrışmanın ideolojik yansıması kapitalizm ve sosyalizm arasındaki bir tercihle açıklanabilir. Türkiye’nin ABD eksenini tercih ettiği dış politikanın doğal bir sonucu olarak Türk iç siyasetinin esas yönelimlerinden biri “anti-komünizm” haline gelmiştir. Anti-komünizmin dönemin gizli resmi ideolojisi olarak Türkiye’yi etkisi altına alması Ecevit’i bu noktada çok daha temkinli olmaya yönlendirmiştir. Zira sola ya da sosyalizme dair ne varsa son tahlilde mutlaka komünizm ve SSCB yandaşı olma şeklinde yorumlanmaktadır. Ortanın Solu açısından da benzer bir problem bulunmaktadır. Zira Ecevit her ne kadar temkinli davranırsa da sağ partiler açısından “Ortanın Solu, Moskova yolu!”dur.

Sağın, Ecevit’in bu hamlesini siyasal alanın dışına taşıma amacının bir sonucu olarak geliştirdiği bu sloganı dönemin siyasal gerçeklerinden oldukça uzak ve gündelik bir politik manevra olarak yorumlamak gerekir. Zira Ecevit’in “sol” ile ilişkisini sağlayan esas kavramlar sosyalizm fikrinin Avrupa merkezli yorumlarında vücut bulmaktadır. Ortanın Solu ile birlikte “sosyal demokrasi” kavramının geliştiğine tanık olunmaktadır. Ayrıca daha önce de bahsedildiği üzere Ecevit’in “sol” kavramını dahi tek başına kullanmadığı, “demokratik sol” kavramı ile solun içinde farklı bir yorumu sahiplendiği görülecektir. Bu kavramı kullanırken de “özgürlükçü sosyalizm” ve “demokratik

---

³³ Aynı yerde

³⁴ Hilmi Perek, *Ecevit Tipi “Ortanın Solu” Sosyalizmdir*, Balkanoğlu Matbaacılık, Ankara 1967, s. 9.

sosyalizm” tanımlarıyla ortaya çıkan Avrupa solu ile kurduğu ilişkiyi kastettiği oldukça belirgindir. Ecevit kendisini solun içinde tanımlarken Sovyet sosyalizmi ve ülke içinde silahlı mücadeleye kadar varan radikal yorumlardan kendini ayırtmaya özen göstermektedir.³⁵ Kendi bulunduğu siyasal pozisyonun Sovyet sosyalizmine tepki olarak varlık kazandığı göz önüne alındığı zaman Ortanın Solu kavramına suçlama olarak yöneltilen SSCB yanlılığı iddiasının da temelsiz olduğu ortaya çıkmaktadır.

4. Ortanın Solu’ndan Kemalizme Bakış

Türkiye’deki yaygın görüş “sosyal demokrasi” kavramının Kemalizm’in ve CHP’nin tarihsel mirasının doğrudan ardılı olduğuna yöneliktir. CHP’nin 27 Mayıs sonrası yaşadığı her türlü parti içi gerilime rağmen kamuoyu nezdindeki “CHP imajı” Atatürk döneminden Ecevit dönemine kadar olan süreci koşulsuz bir doğrusallık ilişkisi olarak ele almaktadır. 12 Eylül sonrasında Sosyal Demokrasi Partisi (SODEP) ve Halkçı Parti’nin (HP) bir araya gelmesi ile oluşan ve Erdal İnönü önderliğinde kurulan Sosyal Demokrat Halkçı Parti (SHP) ve Bülent Ecevit ile bütünleşen Demokratik Sol Parti (DSP) tecrübeleri de Türk siyasal hayatında sosyal demokrasi ve demokratik sol ile Kemalizm kavramlarının birbirlerinin yerine çok rahat bir biçimde ikame edilmesi ile sonuçlanmıştır. Bu çalışmanın konusu itibarıyla bu kavramlar arasındaki fark derinlikli bir biçimde tartışılmayacaktır. Ancak ortanın solu kavramının cumhuriyetin kuruluş sürecine ve Kemalizm’in temellerine nasıl baktığına dair tarih tezleri üzerinden bir inceleme yapılacaktır.

Ortanın solu düşüncesinin Kemalizm’le arasındaki ardılık-öncüllük ilişkisi oldukça tartışmalı bir konu olarak görülmektedir. Zira her ne kadar İnönü ve Ecevit dönemi CHP’nin tarihsel olarak halef-selef denkleminde yer alsada aradaki tarihsel bağlantı doğrudan ideolojik bir bağlantıyı beraberinde getirmemektedir. Aynı konu Atatürk döneminde CHP’nin ideolojik pozisyonu ile Ecevit dönemi CHP’si açısından da ele alınabilir. Bu çalışmanın konusu itibarıyla esas olan husus Kemalizm’in kuruluş sürecindeki partinin siyasal niteliğinin “Ortanın Solu” düşüncesi açısından nasıl değerlendirildiğidir.

Ortanın solu kavramı, Türkiye’de sosyal demokrasi kavramının yerleşmesi açısından oldukça önemli bir dönüm noktasını teşkil etmektedir. Daha önce de zikredildiği üzere Türkiye’nin “komünizmle

³⁵ Ecevit, *Ortanın Solu*, Kim Yayınları, Ankara 1966, s. 91-94.

mücadele” eksenini içinde yürüttüğü siyasetin bir gereği olarak Marksizm ile ilişki kuracak kavramların doğrudan kullanılmasında bir çekince ortaya çıkmıştır. Bu çekincenin sonucu olarak da Türkiye’de sosyal demokrasi kavramının yerini öncelikle ortanın solu, ardından da demokratik sol³⁶ kavramlarının kullanıldığına tanıklık edilmiştir. Ortanın solu düşüncesi her ne kadar kendisini Marksizm’in bir yorumu olmaktan koparmaya çalışsa da özellikle de tarih tezlerine bakıldığı zaman Avrupa merkezli ve 2. Enternasyonal eksenli bir sosyal demokrasi fikrinin izlerine rastlamak mümkün olacaktır. Tarih tezlerine bakış açısından da Turan Güneş, Bülent Ecevit ve İsmail Cem’in çalışmaları bu bölümde ağırlık verilecektir.

Ortanın solu kavramının ideolojik kökenlerinde SSCB’nin yönetim anlayışını eleştirildiğine değinilmiştir. Bu eleştiri düzlemindeki esas husus ise devletin giderek daha merkezi ve otoriter bir baskı aygıtı haline gelmesidir. Bu bağlamda da bürokratik ve merkezîyetçi bir devlet kavramının net bir eleştirisi ortaya çıkmaktadır. Aynı eksenden bir eleştiriye Ortanın Solu da Osmanlı Devleti’nden Türkiye’ye geçiş sürecine dair de yapıldığı görülecektir. Hatipoğlu, Ortanın Solu düşüncesinin benzer bir eleştiriye ortaya koyma sürecinde Turan Güneş’in merkezi bir rol oynadığını düşünmektedir.³⁷ Güneş’in cumhuriyet tarihi tezlerinin temelini oluşturan husus CHP’nin iktidara geliş süreci ve sonrasında bürokratik ve otoriter bir devlet mekanizması inşa etmesi, buna bağlı olarak da kendi sınıfsal dinamikleri içinde yönetici tercihleri yaparak giderek halktan kopmasıdır.³⁸ Turan Güneş’in Türkiye tarihine dair tezleri iç siyasetteki dönüşüme ağırlık veren tarih tezlerdir. Ortanın Solu fikrinin oluşmasında oldukça merkezi bir rol oynayan Turan Güneş’in “Araba Devrilmeden Önce” başlıklı çalışmasına bakıldığı zaman da bu husus daha net bir biçimde ortaya çıkacaktır.

Güneş, Osmanlı döneminden Cumhuriyet dönemine geçiş sürecini bir bütün olarak ele aldığı tezlerinde bu coğrafyada siyasetin hiçbir dönemde birey-toplum, devlet-birey ve devlet-toplum denklemlerinde tartışılmadığını iddia etmektedir. Mevcut siyasal sistemin en temel sıkıntılarının başında gelen demokratikleşme ve özgürleşme meselesi

---

³⁶ *Cumhuriyet Halk Partisi Programı 1976*, Ajans Türk Matbaacılık Sanayi, Ankara 1976, s. 5.

³⁷ Atakan Hatipoğlu, *CHP’nin İdeolojik Dönüşümü: Kemalizmden Sosyal Demokrasi’ye*, Kaynak Yayınları, İstanbul 2012, s. 257-258.

³⁸ Turan Güneş, *Türk Demokrasisinin Analizi*, Yay. Haz. Hurşit Güneş, Agora Kitaplığı, İstanbul 2009, s. 30-33.

bu coğrafyada henüz bir tartışma konusu olmamıştır. Bunun en temel sebeplerinden biri de “doğu tipi iktidar” kavramıdır. “Doğu tipi iktidar” kavramının alternatifi ise tahmin edileceği üzere “Batı” tipi bir iktidar ve demokrasi modelidir. Doğu-Batı ekseninde siyasal rejim farklılıkları üzerinden başlayan tartışmalar da Türkiye’de Asya Tipi Üretim Tarzı (ATÜT) tartışmalarının merkezine oturmaktadır.³⁹ ATÜT tartışmalarının Doğu-Batı ekseninde kurduğu farklı siyasal rejim tipolojileri, iki eksen arasındaki asimetrik ilişkiyi “Batı” lehine tanımlarken Doğu’ya da yapısal bir geri kalmışlık niteliği yüklemektedir.⁴⁰ Bu bağlamda “Ortanın Solu” düşüncesinin tarih tezleri içinde Türkiye’nin mevcut döneminde yaşanan sorunlar değerlendirilirken problemlerin belirli bir döneme ya da belirli bir sürece ait olduğu değil yüzyıllardır süregelen yapısal bir problem olduğu iddiası kuvvetli bir biçimde ortaya çıkacaktır. “Doğu tipi” iktidar kavramının iki özelliği bulunmaktadır. Bunlardan ilki iktidarların kendi muhaliflerine karşı hiçbir biçimde hoşgörü sahibi olamaması diğeri de bürokrasi-halk arasında çelişkinin oldukça yoğun bir biçimde yaşanıyor olmasıdır.⁴¹ Ülkedeki sorunların temelinde de doğu tipi iktidar kavramının bir yansıması olan yönetenler (bürokrasi) ile yönetilenler (halk) arasındadır. Halk kavramına toplumun tüm yönetilen kesimleri dahil olmakla birlikte hepsi reyadır.⁴²

Ecevit’in de benzer biçimde Atatürk döneminde yaşanan sorunların arkasında bürokrasi ile halk arasındaki çelişkinin var olduğunu iddia etmektedir. Atatürk döneminin ardından tutuculaşan bürokratların devrimin gelişmesine engel olduğunu, bürokratların mevcut sistemden faydalanarak imtiyazlı bir noktaya geldiği ifade etmek suretiyle ülkenin iç siyaset eksenli sorunlarının kökeninde Güneş ile benzer bir noktaya temas etmektedir.⁴³ Atatürk dönemi sonrasında yaptığı eleştirilerin yanı sıra Atatürk dönemini de oldukça net bir eleştiriye tabi tuttuğunu ifade etmek gerekmektedir. Buna göre Atatürk döneminde yapılan devrimler üstyapı devrimleri seviyesinde kalmıştır. Halbuki önemli olan altyapı devrimlerinin tamamlanmamış olmasıdır.⁴⁴ Ecevit bu eleştiriye yaparken dönemin kendi içsel dinamiklerini ve çeşitli zorlukları fazlaca dikkate almadan toptan bir yaklaşıma sahiptir. Bu özellik genel olarak

³⁹ Tanıl Bora, *Cereyanlar: Türkiye’de Siyasi İdeolojiler*, İletişim Yayınları, İstanbul 2017, s. 578.

⁴⁰

⁴¹ Turan Güneş, *Araba Devrilmeden Önce*, Kaynak Yayınları, İstanbul 1983, s. 96-97.

⁴² Güneş, *a.g.e.*, s. 98.

⁴³ Ecevit, *a.g.e.*, s. 30.

⁴⁴ Ecevit, *a.g.e.*, s. 50.

Ortanın Solu temelinden Kemalizm’e bakış noktasında fazlaca görülecektir.

Ecevit’in analizlerinde yer alan bir diğer kavram da “46 Ruhu” üzerine yaptığı değerlendirmedir. 46 Ruhu kavramından kasıt ise temelde Ecevit’in tek partili bir siyasal yönetime getirdiği eleştiridir. Bu ruh bir biçimde Türk halkındaki değişim özlemini yansıtmaktadır. Her ne kadar kısa sürdüğünü iddia etse ve Demokrat Parti iktidarının kısa bir süre sonra benzer sorunları tekrar ettiğini düşünse de bu kavrama olumlu bir perspektiften yaklaşmaktadır. 1946 yılında Demokrat Parti’nin (DP) kurulması ile birlikte ortaya çıkan yeni siyasal ortam, CHP yönetime karşı tepkinin DP saflarında vücut bulması ile sonuçlanmıştır. Bu bağlamda CHP’nin yönetim anlayışına karşı ortaya çıkan tepki halkın tepkisidir.⁴⁵ Bu fikir de yine klasik anlamda bürokrasi-halk çelişkisi düşüncesine dayanmakla birlikte tek parti dönemi CHP’sinin dar bir bürokrasi alanına sıkıştırılmasını da beraberinde getirmektedir. Her ne kadar Milli Mücadele dönemi ve Mustafa Kemal Atatürk liderliğinin arkasındaki halk desteğine vurgu yapılsa da Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluş sürecinden itibaren CHP etrafında ortaya çıkan bürokrasinin halktan kopuk dar bir yönetici sınıf haline geldiğine yönelik eleştirinin daha belirgin olduğu görülmektedir.

Tanıl Bora, 1972 yılında yapılan CHP Kurultay’ında Ecevit’in solculuğa dair ölçüsünü “kendisini bir sınıfın içine hapsedmeyen halkçılık” olarak tanımladığını ifade etmektedir. Ayrıca kurultay sonucunda yayımlanan bildirmede halkın dışında ve üzerinde ilerici aydın kadrolara dayanılarak yapılacak bir devrime taraftar olanlarla yan yana duramayacaklarına dair ortaya çıkan söylemin klasik Kemalizm ile arasına mesafe koyduğunu iddia etmektedir.⁴⁶ Burada Ecevit’in Atatürk dönemine dair görüşlerinin bir özetini görmek mümkündür. Zira Ecevit’in kurucu iktidarın yönettiği siyasetin dar kadrocu, tepeden ve belirli bir zümreye iktidar sağlayan halktan kopuk niteliğine net bir vurgu yapmaktadır. Kuruluş sürecinin siyasal yönelimlerinin bu kavramlara indirgeyen Ecevit’in siyasal düşüncesi Kemalizm’le bir uzaklaşmayı da beraberinde getirmektedir.

Ortanın Solu görüşünün bir diğer önemli kurucularından İsmail Cem’in tarih tezleri de Kemalizm’e oldukça eleştirel bir perspektiften yaklaşan Kemal Tahir’in tezleriyle çeşitli paralellikler arz etmektedir. Kemal Tahir’in Kemalizm’e oldukça mesafeli ve eleştirel yaklaşmasına

⁴⁵ Ecevit, *Atatürk ve Devrimcilik*, s. 67-68.

⁴⁶ Bora, *a.g.e.*, s. 581.

karşılık Ecevit önderliğinde ortaya çıkan “Demokratik Sol” harekete dair beslediği umut aradaki farklılığın ortaya konması bakımından oldukça anlamlıdır. Kemal Tahir düşüncesinin merkezindeki temel kavramlardan biri olan yerlilik fikri Ortanın Solu düşüncesi ekseninde yeniden hayata geçirilebilir.⁴⁷ Kemal Tahir’in Kemalizme dair eleştirilerinin temelinde yerlilik fikrini pekiştiren en önemli husus Cumhuriyet döneminin “Batılılaşma” anlayışının ülkeyi tarihsel ve kültürel kökenlerinden uzaklaştırdığına dair olan eleştiridir. “Batılılaşma” hadisesi bir yandan kültürel bir kopuşu gündeme getirirken öte yandan da devlet içindeki yönetici sınıfın (bürokrasinin) halka karşı güçlenme aracı haline gelmiştir. İsmail Cem de “Türkiye’de Geri Kalmışlığın Tarihi” adlı önemli çalışmasında oldukça benzer bir tavrı daha akademik bir disiplin içinde dile getirmektedir.⁴⁸ Aynı şekilde Kemal Tahir’in Osmanlı Devleti’nin erken dönemleri için ortaya koyduğu “Kerim Devlet” anlayışını yine İsmail Cem’de karşılık bulduğunu söylemek mümkündür. Buna göre Osmanlı Devleti’nin Batılılaşma öncesi dönemlerinde daha demokratik, çoğulcu ve ahlaki olarak gelişmiş bir yapıdan söz etmek mümkündür.⁴⁹ Ancak Batılılaşma süreci Osmanlı Devleti’ni olduğu kadar Cumhuriyet dönemini de olumsuz yönde etkilemiştir. Bir çeşit gerileme olarak tanımlayabileceğimiz bu süreç her alanda otoriter ve belirli zümrelerin güç kazandığı bir çeşit oligarşiye doğru bir dönüşüm yaşamıştır. Cem açısından bu dönemin bürokratları yapısal olarak tutucudur ve herhangi bir demokratik nitelik taşımamaktadır.⁵⁰ Cem, bu dönemdeki yöneticilerin iyi niyetine vurgu yapsa da Ecevit ile benzer bir biçimde altyapı devrimlerinin eksikliği sebebiyle Türkiye’nin geri kalmışlığına çözüm üretilememiştir.⁵¹

Sonuç

27 Mayıs sonrası süreçte ülkenin kurucu iktidarı olan CHP ciddi bir değişim ve dönüşüm süreci içine girmiştir. Solun yükselişine paralel olarak CHP’nin de siyasal pozisyonunu daha sol bir ekseninde yeniden kurmaya çalıştığı görülmüştür. “Ortanın Solu” adı verilen bu dönüşüm CHP’nin tarihsel mirası ile retorikte bir sorun yaşamamasına rağmen siyasal pratikte klasik bir Kemalizm’le belirli açılardan bir kopuşu da

⁴⁷ Mustafa Çolak, *Bülent Ecevit*, İletişim Yayınları, İstanbul 2016, s. 196.

⁴⁸ İsmail Cem, *Türkiye’de Geri Kalmışlığın Tarihi*, İş Bankası Yayınları, İstanbul, s. 296.

⁴⁹ Cem, *a.g.e.*, s. 31-33.

⁵⁰ Cem, *a.g.e.*, s. 299.

⁵¹ Cem, *a.g.e.*, s. 255-256.

ifade etmektedir. Düşünsel olarak II. Enternasyonal merkezinde gelişen “sosyal demokrasi” kavramının CHP içinde doğuşuna tanıklık edilmekle birlikte CHP’nin tarihsel mirasının yeniden yorumlandığı görülecektir. Bu yeniden yorumlama süreci ise kendi içinde oldukça ciddi bir Kemalizm eleştirisini de beraberinde getirmiştir. Türkiye solunda Kemalizm’e dair eleştirilerin yükseldiği alandaki iki önemli isim olan Kemal Tahir ve İdris Küçükömer’in Cumhuriyet ve Kemalizm’e dair tezleri “Ortanın Solu” düşüncesinin inşasında önemli bir rol oynamaktadır. Bu da Ortanın Solu düşüncesi ile Kemalizm arasındaki ardıllık-öncüllük ilişkisi konusunda bir takım soru işaretleri uyandırmaktadır. Ortanın Solu döneminde CHP hem tarihsel olarak Kemalist mirasın ağırlığını taşıırken öte yandan da bu tarihsel mirasa oldukça mesafeli hatta çoğu zaman karşıt bir pozisyondan beslenerek yeni bir gelenek inşası sürecine girmiştir. Bu durum da mevcut olanı düzenlemek ya da geliştirmekten ziyade belirli noktaları görmezden gelerek ya da yıkararak yeni baştan bir oluşum sürecini ifade etmektedir. Kemalizm’in mirası ile retorikte kurduğu irtibat, Ortanın Solu görüşünü pek çok açıdan Ecevit CHP’sinin Kemalizm’in doğrudan ardılı ve sosyal demokrasinin de Kemalizm’in 1960’lı yıllardaki yeni tanımını sağlamış olabilir. Ancak öte yandan gerek evrensel gerekse ulusal düzeydeki ideolojik referansları ve CHP’yi taşımaya çalıştığı politik eksen iki süreç arasındaki ilişkinin doğrusal bir ilişki olarak değerlendirilmesini pek de mümkün kılmamaktadır. Türkiye siyasetinin güncel literatüründe Kemalizm’in farklı yorumlarını tarif edebilmek için ortaya atılmış olan “Sağ” ve “Sol” Kemalizm başlıkları içinde Ortanın Soluna yer verilmemiş olması, tam aksine Kemalizm dışı bir kategori içinde değerlendirilmesi ilk etapta bu kategori sahiplerinin öznel bir yorumu olarak düşünülse de pek çok açıdan tarihsel bir gerçekliğe de denk düşmektedir.

KAYNAKÇA

- Ahmad, F., *Modern Türkiye'nin Oluşumu*, Çev. Yavuz Alogan, Kaynak Yayınları, İstanbul 2012.
- Atılgan, G., “Türkiye Sosyalist Hareketinde Anti-Emperyalizm ve Bağımsızlıkçılık (1920-1970)”, *Modern Türkiye’de Siyasal Düşünce: Sol*, Ed. Murat Gültekingil, Cilt 8, İletişim Yayınları, İstanbul 2007, s. 661-704.
- Bora, T., *Cereyanlar: Türkiye’de Siyasi İdeolojiler*, İletişim Yayınları, İstanbul 2017.
- Bozkurt, C. E., *Kemalizm, Marksizm ve Ecevit*, Boğaziçi Yayınları, İstanbul 1976.
- Cem, İ., *Sosyal Demokrasi –ya da Demokratik Sosyalizm- Nedir, Ne Değildir*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2010.
- Cumhuriyet Halk Partisi Programı 1976*, Ajans Türk Matbaacılık Sanayi, Ankara 1976.
- Çolak, M., *Bülent Ecevit*, İletişim Yayınları, İstanbul 2016.
- Coşkun, A., *Cumhuriyet Halk Partisi ve Demokratik Sol*, Tekin Yayınevi, İstanbul 1978.
- Demokratik Sol Düşünce Forumu*, Kalite Matbaası, Ankara 1974.
- Ecevit, B., *Atatürk ve Devrimcilik*, İş Bankası Yayınları, İstanbul 2015.
- Ecevit, B., *Demokratik Sol*, İş Bankası Yayınları, İstanbul 2010.
- Ecevit, B., *Ortanın Solu*, Üçüncü Baskı, Ulusal Basımevi, Ankara 1966.
- Eley, G., *Demokrasiyi Kurmak: Avrupa Solunun Tarihi 1850-2000*, Çev. Ahmet Yiğit Güney, Doruk Yayınları, İstanbul 2008.
- Emre, Y., *CHP, Sosyal Demokrasi ve Sol. Türkiye’de Sosyal Demokrasinin Kuruluş Yılları (1960-1966)*, İletişim Yayınları, İstanbul 2015.
- Emrealp, S., *Sosyal Demokrasi’den “Sosyal Demokrasi”ye...*, Afa Yayınları, İstanbul 1991.
- Güneş, T., *Araba Devrilmeden Önce*, Kaynak Yayınları, İstanbul 1983.
- Güneş, T., *Türk Demokrasisinin Analizi*, Yay. Haz. Hurşit Güneş, Agora Kitaplığı, İstanbul 2009.
- Hatipoğlu, A., *CHP’nin İdeolojik Dönüşümü: Kemalizmden Sosyal Demokrasi’ye*, Kaynak Yayınları, İstanbul 2012.
- İşyar, Ö. G., *Karşılaştırmalı Dış Politikalar: Yöntemler-Modeller-Örnekler ve Karşılaştırmalı Türk Dış Politikası*, Dora Yayınları, Bursa 2013.

- Kili, S., *1960-1975 Döneminde Cumhuriyet Halk Partisinde Gelişmeler*, Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 1976.
- Koç, A., *CHP’de “Ortanın Solu” Söylemi ve 1965 Seçimleri*, Dezanj Yayınları, İstanbul 2014.
- Ölçen, A. N., *Demokratik Sosyalizme Giriş*, Ayyıldız Matbaası, Ankara 1976.
- Özdalga, H., *Sosyal Demokrasinin Kuruluşu*, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara 2001.
- Perek, H., *Ecevit Tipi “Ortanın Solu” Sosyalizmdir*, Balkanoğlu Matbaacılık, Ankara 1967.
- Sönmezoğlu, F., *II. Dünya Savaşı’nda Günümüze Türk Dış Politikası*, Der Yayınları, İstanbul 2006.
- Şener, M., *Türkiye Solunda Üç Tarz-ı Siyaset: Yön, MDD ve TİP*, Yordam Kitap, İstanbul 2010.
- Uyar, H., *İki Darbe Arasında CHP 1960-1971*, Doğan Kitap, İstanbul 2017.